

НАКЛАДАНЦІ ЗАМІСТЬ БУТЕРБРОДИ. ЧОМУ Б І НІ?

У переліку страв, що їх пропонують відвідувачам кафе «У сестер» на 234-му кілометрі траси Київ — Харків (с. Лобкова Балка Хорольського району на Полтавщині), читаємо назву *накладанці*. Відчуваючи незвичність не типової не лише в цьому, а й інших регіонах назви, господарі вважали за потрібне навести в дужках загальноновживаний відповідник бутерброди. За їх словами, назва накладанці, яка трапилася їм одній із книг серії «Українська кухня», так їм сподобалася, що вони вирішили послуговуватися саме нею. Кафе «У сестер» відвідують щодня сотні подорожніх, які, вивчаючи меню, знайомляться і з мовним нововведенням. Цей факт цікавий передусім тим, що ілюструє — нехай і дуже частково — роль уподобань окремого мовця (чи мовців) у процесі мовного розвитку.

Загальноновживане слово *бутерброд*, яке ми традиційно використовуємо, запозичене українською мовою через російську з німецької; нім. *Butterbrot* містить у своєму складі основи іменників *Butter* ‘масло’ і *Brot* ‘хліб’ і означає ‘намащена маслом скибка хліба’. Уже в російській мові значення слова розширилося, а згодом закріпилося і в українській: ‘Шматочок хліба з маслом, ковбасою, сиром або шинкою чи ікрою’. Часу запозичення точно назвати не можна, але, очевидно, воно відбулося не раніше XIX ст. У XVIII ст. російська літературна мова цього слова ще не знала. Не фіксує його і «Малоруско-німецький словар» Є. Желехівського.

У західних областях України популярною є інша назва бутерброда — *канапка*. Це запозичення з польської мови; польське *kanapka* пов’язане з *kanapa* ‘диван’ і є калькою французького *canape* ‘диван; бутерброд’. Згаданий словник Є. Желехівського цієї лексеми теж не наводить.

Іменник *накладанець* не засвідчений ані тлумачними, ні діалектними, ні історичними словниками української мови. Він мотивований перехідним дієсловом недоконаного виду «накладати» у значенні ‘покривати зверху чим-небудь; класти що-небудь зверху’ і утворений за аналогією до інших імеників-назв страв на *-анець*: *завиванець*, *перекладанець*. Його вживають у деяких районах Львівщини як синонім до *канапка*, *бутерброд*. Фіксації цього слова в кулінарних книгах знайти не вдалося.

Українським діалектам відомі іменники, споріднені з дієсловом *накладати*: у бойківських говірках це *наклад* — ‘шматок дерева в колибі для охорони ватри’, *накладжай* — ‘зібраний і зведений з поля врожай’; у поліських говорах *-накладники* (мн.) — ‘шматки шкіри, пришиті до оброті, щоб кінь не бачив, що робиться збоку’. У структурі значень наведених діалектизмів є спільна сема — ‘те, що кладеться на щось зверху’.

Прозорість внутрішньої форми слова наштовхнула на думку провести експеримент. Двом групам студентів (50 осіб), які чули слово *накладанець* уперше, було запропоновано з’ясувати, що воно може означати. Наслідки такі: ‘бутерброд’ — 2, ‘якийсь кондитерський виріб чи страва’ — 8 (напевно, за аналогією до *перекладанець*, *завиванець*). 13 опитаних вважають, що це назва особи (очевидно, за аналогією до *вихованець*, *запроданець*), причому: ‘особа, яка щось на когось накладає’ — визначили 9 респондентів, ‘дармоїд, паразит’ — 3, ‘той, хто дає хабарі’ — 1. Решта студентів вважають, що це: ‘предмет, який накладається на щось’ — 10, ‘клаптик тканини для латання’ — 1, ‘накладна велика кишеня’ — 1, ‘пов’язка на рану’ — 1, ‘гірчичник’ — 1, ‘перука’ — 1, ‘шиньйон’ — 1, ‘наперсток’ — 1, ‘рюкзак’ — 1, ‘велика ложка, якою щось накладають’ — 1, ‘податок’ — 3, ‘сідло’ — 1, ‘гаманець’ — 1, ‘лекало, шаблон’ — 1, ‘щось на зразок системи координат’ — 1, ‘палімпсест’ — 1.

Таке розмаїття приписуваних слову *накладанець* значень свідчить про те, що воно органічно вписується в національно-мовну картину світу й, отже, має майбутнє. То чому б не підтримати тих українців, які віддають перевагу слову *накладанець*, що виникло з питомих ресурсів української мови, над германізмом *бутерброд* чи полонізмом *канапка*?

Л. Гнатюк